

ANMELDELSER OG REFERATER

POUL NIELSEN, Musik og materialisme. Tre aspekter af Theodor W. Adornos musikfilosofi. Udg. af Jens Brincker, Finn Gravesen, Carsten E. Hatting og Arno V. Nielsen. København: Borgen, 1978. 352 s. ISBN 87-418-4763-6.

Denne bog kan ikke anmeldes paa sædvanlig maade. Den er min afdøde ven Poul Nielsens *magnum opus posthumum*, som skulle have dannet grundlaget for hans doktorafhandling. Hans alt for tidlige død i 1976 forhindrede dette.

Som bogen foreligger, bestaar den af »Schwierige Arbeit« (Hans Magnus Enzenbergers hyldestdigt til Th. W. Adorno), Adornos tekststykke »Fragment über Musik und Sprache« i Poul Nielsens oversættelse og derpaa hovedteksten: 1. *Ideologibegreb og musik* (s. 21-43), 2. *Ideologibegreb og musikteori* (s. 44-91), 3. *Ideologibegreb og musikhistorie* (s. 92-193) efterfulgt af to bilag, »Om Beethovens musik set i et sociologisk perspektiv« (manuskriptet til et foredrag) og »Musikhistorie og værdifrihed. Om Max Webers musiksociologi« (et fragment), sluttende med udgiverens efterord, litteraturliste (hvem er ansvarlig for den?), en kronologisk bibliografi over Adornos skrifter om musik samt et navne- og sagregister. Desuden et fotografisk portræt af forfatteren. Per Kirkebys mesterlige omslag hører med i billedet.

Hovedtekstens to første dele maa anses for at være i alt væsentligt færdigbearbejdet fra Poul Nielsens haand. Den tredje del er, tilsyneladende med stor omhu, udarbejdet af udgiverne paa basis af efterladte kladder, skitser, henvisninger etc. At Poul Nielsen selv ansaa værket for principielt afsluttet, ved undertegnede fra ham selv. Alligevel har udarbejdelsen af det endelige trykmanuskript været forbundet med vanskeligheder af forskellig art. Herom berettes, desværre lidt overfladisk, i udgiverens efterskrift, som synes mere indrettet paa at tegne et ideologisk portræt af forfatteren (der naturligvis helt maa staa for udgiverens egen regning) end paa at redegøre for redaktionsarbejdet. De ideologiske aspekter fremgaar umisforståeligt af teksten og behøver ingen redaktionel pegefinger. Derimod havde en nærmere redegørelse for manuskriptets – eller rettere: manuskripterens – form og præcisering af de redaktionelle indgreb nok været paa deres plads. Det drejer sig trods alt om et videnskabeligt arbejde paa dokterniveau.

Der er dog ingen tvivl om, at det altsammen er gjort i den bedste mening. Alligevel maa jeg anse modsætningen til den omhu, hvormed Poul Nielsen altid dokumenterede sin fremstilling, for alt for aabenlys. Endnu et forhold maa jeg med beklagelse anmærke. Udgiverne har udeladt det, som de kalder hans 'takke-ceremonier'. De burde vide, at det herved drejer sig om andet og mere end ceremonier. Jeg kan jo ikke vide, hvad Poul Nielsen har skrevet; men det skulle undre mig, om det har indskrænket sig til det rene formelle skrab-ud. Den kloge forsker formulerer sin tak saaledes, at hans arbejde fremtræder i sin forskningsmæssige sammenhæng og derved i et dybere perspektiv. Mon Poul Nielsen danner en undtagelse i denne henseende? At man herunder alligevel har gjort en undtagelse ved at anføre, at landsretssagfører Carl Madsen var blandt de nævnte, gør ikke dispositionen mere forsvarlig.

Bogens hoveddel aftegner med sine tre dele et livsværk, ikke forstaaet som det afgrænsede og afsluttede, heller ikke implicerende, at forfatteren hermed skulle være 'udskrevet', men i den forstand, at det, som her er gennemlevet, gennemtænkt og udført i sproglig form, er personlighedsdannende. Saa intens har fordybelsen i emnet været, at det ikke er for meget sagt, at den er blevet til med personligheden som indsats.

Den karakter af proces, som udgiverne udtrykkelig nævner i efterskriften, er evident. Hvis maalet – meget groft sagt – var 'at tænke Adorno til ende', er vejen klart afstukket i tre faser: 1. signalement af Adorno, filosofisk, politisk, musikalsk; 2. kritik af hans musikteoretiske ansatser; 3. videreførelse af hans tanker i musikhistorisk perspektiv. Bevægelsen gaar fra det velkendte over det problematiske mod det ukendte, og erkendelsen vil derfor, tværtimod at lukke sig om sig selv, aabne sig mod videre perspektiver.

Den dialektiske metode er springbrættet i baade Adornos og Poul Niensens tænkning. Det bliver ikke altid erkendt, at den kun er anvendelig, naar den holdes i ave af en tilsvarende stærk modstand. Men dette kræfternes spil i tænkningen har Poul Nielsen lært og forstaaet hos Adorno, denne akribi, der med sin tyngde hindrer tanken i at løbe løbsk. Med berettiget beundring har han indset, hvordan den fungerede i Adornos Negative Dialektik, med skarphed har han afsløret, hvordan den delvis svigtede, naar Adorno begav sig ind paa musikteoriens felt, og med opbud af hele sin mentale styrke og med støtte navnlig i Jürgen Habermas' offentlighedsteorier, Louis Althusseres historieforstaaelse og Max Webers rationaliseringsbegreb har han da med de indvundne midler i hænde kastet sig ud i en fortolkning af musikhistorien.

Den skitse til en materialistisk musikhistorieforstaaelse, som hermed er

fremlagt, skal ikke søges sammenfattet i faa ord. At det drejer sig om et arbejdsgrundlag for en dybere indtrængen i det, som er musikhistorikerens egentlige materiale, kommer klart til udtryk i teksten i slutningen af tredje del (s. 191): »Et særligt problem er saa tilbage: med alt dette er (...) kun givet de kontingente rammer eller blotte modaliteter. Hvad der »sker« i værkerne, i »musikken«, mens den spiller, fra værk til værk, takt til takt, er *ikke* hermed paavist som udslag af samfundets udvikling, struktur osv. (...) Musikværkernes specifikke forskelle, deres »indre rum« som skueplads for subjektivitetens udvikling, artikulering er ikke omtalt.« Selvom dette citat er taget fra et af de mere fragmentariske, skitseagtige partier, er der næppe grund til at betvivle synspunktets relevans for fremstillingen som saadan.

Beethoven-foredraget (bilag I) kan tages som et eksempel paa, hvordan Poul Nielsen forestillede sig sit musikhistoriesyn appliceret i didaktisk praksis. Her bliver netop værkernes 'indre liv' betragtet i lyset af de af ham givne modaliteter, og den til tider lidt knirkende filosofisk prægede sprogføring er afløst af en smidigt flydende tale.

Max Weber-fragmentet (bilag II) har derimod, saavidt jeg kan se, ingen direkte samhørighed med tekstens hoveddele. Det er sandsynligvis begyndelsen til et selvstændigt essay med det formaal at fortolke Webers skrift *Die rationalen und soziologischen Grundlagen der Musik*, et 'biprodukt' i den store sociologs produktion, et fragment som han ikke selv udgav, og som han næppe ville have udgivet i den form, hvori vi kender det. Poul Nielsen blev klar over det ufærdige i dette skrift under sit arbejde med hovedteksten, og det er derfor rimeligt at forestille sig, at han havde planer om at tage det op til særskilt behandling. Dette fragment om et fragment afventer endnu den endelige form for sin publikation. I modsætning til hovedteksten er det nemlig saaledes tilrettelagt, at enhver som kan og ønsker at fordybe sig i Webers musiksociologiske synspunkter meget vel vil kunne færdiggøre den undersøgelse, som her er paabegyndt.

Laa Adornos 'tyngde' først og fremmest i hans filosofiske tvivl, maa Poul Nielsens nok mest søges i hans eminente musikteoretiske ballast. At hans musikhistoriske ballast øgedes vældigt, efterhaanden som arbejdet skred frem, synes aabenbart. En af hans fornemste egenskaber som forsker var hans evne til at registrere materialets tryk og at reagere derpaa med modtryk. Denne 'trykstigning' fornemmes næsten fysisk, som tredje del skrider frem.

Forskning og erkendelse under disse vilkaar gaar ikke for sig uden engagement. Det er kun rimeligt, hvis nogle vil finde, at forfatteren nu og da forivrer sig. Lidenskaben og det sociale engagement slaar gnister mere end én gang. Intet ligger ham imidlertid fjernere end den lette løsning. Selv naar

slagordet en gang imellem ryger ham ud af munden, straffer han i de fleste tilfælde sig selv ved med uendelig møje at transformere det til et resumé af et dybtborende ræsonnement. Den, for hvem megen saakaldt dialektisk litteratur maaske forekommer som enten indforstået snak eller letkøbt propaganda, vil hos Poul Nielsen finder en tekst, der vel ikke er umiddelbart let forståelig, men som til gengæld spiller med aabne kort, og som veloplagt tager de uendelige besværligheder med, som erkendelsen byder. Intet tages for givet; men problemerne søges afdækket der, hvor de findes, begreberne benævnes ved deres rette navn, og der gøres intet forsøg paa at vildføre læseren ved at dække over dunkle punkter (hvad selv Adorno synes at kunne henfalde til).

Det er derfor en af de ærligste bøger jeg har læst, og en af de mest gribende i den forstand, at Poul Nielsens respekt for sin læser er uden grænser og forbehold.

Jan Maegaard

STUDIA MUSICOLOGICA NORVEGICA – NORSK ÅRSSKRIFT FOR MUSIKKFORSKNING – 3, 1977

Øystein Gaukstad: Norsk musiksamling 1927-1977

Der gives en oversigt over den i 1927 i forbindelse med Universitetsbiblioteket oprettede Norsk musikksamling, ved hvis etablering især O. M. Sandvik var aktiv. Samlingen rummer mere end 25.000 »numre« af norsk musik, mere end 90.000 udenlandske og ca. 11.000 manuskripter. Den har nu egen bygning.

Nils Grinde: Latinskolen og dens kor i Christiania ca. 1720-40

Lister over korets medlemmer gennemgås; på dem er der med »Mus« angivet, hvem der synger i koret. De musikalske opgaver lå i gudstjeneste, kirkelige handlinger og »Omgangen med Musiquen« på Mortensaften og evt. andre højtidsaftener. Kormedlemmernes antal varierede mellem 15 og 35. Den mest kendte af kantorerne var J. F. Clausen. Der foreligger ingen konkrete oplysninger om hvad der er blevet sunget.

Kari Michelsen: Om musikkfirmaet Carl Warmuth i Christiania
Perioden strækker sig fra 1840'erne (1843?) til 1908, da firmaet blev overtaget af Br. Hals i Christiania og Wilh. Hansen i København. Artiklen indeholder biografisk stof om Warmuth, oplysninger om musikhandelen og en fortegnelse over samtlige på forlaget repræsenterede komponister, omfattende ialt 300 numre. Af danske navne finder man Bechgaard, Erik Bøgh, Berggreen, E. Hartmann (med 4 værker), Heise, C. F. og E. Hornemann, F. og H. Rung og Weyse.

Dag Schjelderup-Ebbe: Motivstoff og koralmelodi i Valens fiolinkonsert, Op. 37

Koncertens »lighed« med Alban Bergs er kendt, men Valen siger selv, at Bergs koncert ikke har haft indflydelse på hans egen. D.S.-E. påviser slægtskab mellem temaerne mht. intervaller, melodik og rytme og, som en ny synsvinkel, disse temaers delvise udledning af koralmelodien, der altså må have været i komponistens bevidsthed fra første færd.

Kjell Skyllstad: Thematic structure in relation to form in Edvard Grieg's Cyclic Works

Artiklen indledes med en kritik af den af fordomme så ofte forekommende opfattelse af Grieg som komponist, især hvad angår formen. Iøvrigt er artiklen anden del af forfatterens behandling af »Tematisk struktur i forhold til form« i E. G.s cykliske værker. Nærværende artikel omhandler den såkaldte danske periode, og det sker ud fra Grieg's (eneste) symfoni i c-mol og klaversonaten i e-mol. Der påvises tydeligt slægtskab med temaer og musikalsk formforløb i Gade's og Hartmann's symfonier. Det må undre, at de fire første takter i åbningstemaet i Gade's 1. symfoni mangler i eksemplet (nr. 1)! Såvel det tonale som det formale forløb fortegnes herved. Og sangen hedder »Paa *Sjølund's* fagre Sletter«!

Arne J. Solhaug: Et Luthersk gradualehåndskrift – Ny Kgl. Saml. 138 4to. Nidarostradisjonen på Island i det 16. århundre

Artiklen giver efter en historisk baggrund en karakteristik af håndskriftet og derefter en fyldig og omhyggelig illustreret gennemgang af manuskriptets indhold. Det tidsfæstes til tiåret 1575-85. Forfatteren mener, at manuskriptet er blevet til i sidste halvdel af 1500-tallet og at det er et originalt manuskript og er beregnet på liturgisk brug i de første årtier efter Luther. Det melodiske stof er en islandsk version af Nidaros-ærkebispedømmets liturgiske musik. Nogle melodier synes taget fra Niels Jespersøns Graduale 1573.

STUDIA MUSICOLOGICA NORVEGICA – NORSK ÅRSSKRIFT FOR MUSIKKFORSKNING – 4, 1978

Øivind Eckhoff: The Enigma of »Haydn's Opus 3«

Forfatteren noterer, at der er næsten enighed i den opfattelse, at disse seks kvartetter ikke kan være af Haydn. Men han påviser også, at der er en påfaldende kvalitetsforskel mellem nr. 5 og de øvrige. Det resulterer i, at nr. 5 ikke kan være komponeret af Romanus Hofstetter, som man almindeligvis antager for at være komponist til samtlige kvartetter. Disse problemer belyses ud fra forskellige synsvinkler, især på basis af satstekniske kriterier.

Tor Sverre Lande: Musikkanalyse med datamaskin

I sin indledning skriver forfatteren: Denne artikkelen er skrevet for å klargjøre noen av de metodene som er lagt til grunn i musikkanalysedelen av Musikus-prosjektet. Og dette projekt er et samarbejde mellem Institutt for Informatikk, Fysisk Institutt og Institutt for Musikkvitenskap ved universitetet i Oslo. Der gives forskjellige eksempler på denne datateknik og beskrives fremgangsmåde og resultater samt de særlige »musikalske« problemer.

Berit Leinum: Klaus Egges to klaversonater

Dette er årbogens største bidrag. Ved hjælp af en lang række eksempler, skemaer, oversigter og analyser vil den, der ønsker disse to værker belyst, få et fyldigt og nuanceret billede af Draumkvede-sonaten fra 1933 og Sonata Patetica fra 1955. En sammenligning mellem de to sonater og en karakteristisk af personlige træk og »den kontinuerlige variasjon« slutter sig til det ovenfor anførte.

Gunnar Rugstad: Edvard Storms notebok

Den norsk-danske litterats nodebog indeholder først 15 melodier til øvelsesbrug i behandling af »Zitter« eller »Cister«, på norsk forvansket til »sitrenk«. Dernæst er der musik for klaver og især for sang og klaver, alt i den lette, muntre, sentimentale stil (forf.). En drikkevise »di Storm« viser tonefaldet. Interessant for en dansk læser er måske »Almage-Stykket« og »Roskilledans«; er det Storm? eller dansk? Navnet Laborde og Storm repræsenteret med norsk folkemusik i dennes encyklopædi 1780 får forfatteren til at kalde Storm for en af gåderne i norsk musikliv.

Kjell Skyllstad: Musikk og ideologi

»Dette kritiske essay om Richard Strauss«, som forfatteren kalder disse sider, er blevet til ud fra studier af fascisme og nazisme og ved en konfrontation med den kultus, som R.S.s værker blev genstand for. Artiklen følger R.S.s udvikling kronologisk i en række afsnit med titler fra »Ein Heldenleben«, hvorefter følger »Dokumentasjon« i form af en række citater fra »Die Musik«, der viser det 3. riges stilling til musik og anden kunst og til R.S. I forfatterens »Konklusjon« står bl.a.: Når estetske modeller i musikdramatikken bruges i bevissthetsvekkende eller ideologisk hensigt kan vi best betegne dette som estetisk manipulasjon. ...R.S.s livsverk er av en slik manipulerende karakter. Under et skinn av humanitet med basis i tysk idealisme ender den opp som humanismens strake motsetning. Og som afgørende eksempel behandles *Friedenstag* (1936). Som dansk kan man ikke lade være med igen at læse Fritz Busch's karakteristik af R. S. i hans (F.B.s) selvbiografi.

Ove Kr. Sundberg: Aristoteles' musikkfilosofi

Artiklens forfatter kalder disse sider en indføring i A.s musikfilosofi ud fra *Politica*, bog 8. Og man bliver præsenteret for relevante termini og disses indhold hos både Platon og A. Blandt tonearterne har den doriske en høj etos. Den indtager en plads mellem yderligheder og er derfor et egnet element ved unge menneskers opdragelse. A. anlægger en mere æstetisk betragtning af musikken end Platon, men han går dog ikke ind for en rent

hedonistisk (nydelsesbetonet) opfattelse af musikken. Også katharsis-teorien omtales, men den bliver hos A., som det øvrige, genstand for en nyvurdering.

Olve Sørensen: Metoder og metodeproblemer ved harmonisk analyse med EDB

Under henvisning til Tor Sverre Lande's artikel i samme årsskrift side 47 vil O.S. »forsøge å vise noen av mulighetene – og for den saks skyld umulighetene – som ligger i metoden slik den her er utviklet.« Der gøres rede for to fremgangsmåder, hvilket tydeliggøres i to tabeller med henholdsvis toneartsbetegnelse og funktionsbetegnelse. Som grundlag for konkrete undersøgelser er valgt Palestrina's »Sicut cervus desiderat« og Gibbons' »This is the Record of John.« Resultatet i form af tabeller og diagrammer danner basis for en vurdering af fordele og ulemper ved midler og metode.

Niels Grinde: En begivenhet i norsk musikk litteratur

En kort omtale af »Cappelens musikkleksikon«, der er en norsk version af det svenske »Sohlman«, men med en række udvidede og delvis nye artikler om norsk musikliv.

I begge årsskrifter gives der en oversigt over »Norske hovedopgaver og magistergradsavhandlinger i musikk« for henholdsvis 1976 og 1977.

Christian Vestergaard-Pedersen